DE TOEKOMST IN

Ik had mij voorgesteld in heel andere omstandigheden en op een andere wijze dan ik nu zal moeten doen, mijn openingsrede voor uw Convent te houden. Ik had een openingsrede klaar; ik zeg niet dat die goed was, maar hij was in ieder geval keurig gestencild en hij lag klaar voor verzending aan de pers. Dat is opgehouden in verband met het feit, dat de algemene politieke beschouwingen in de Tweede Kamer nog niet afgelopen waren. En ofschoon ik, eerlijk gezegd, mij over de afloop daarvan niet zo bijzonder ongerust maakte, leek het mij toch goed, dat die rede voorshands niet de deur uitging. Ik heb nu dus gisteravond — voor een deel althans — dat verhaal moet ombouwen. En dat is niet zo eenvoudig. Zo juist zei iemand in de zaal: het gaat jou als Wim Kan, toen die vlak na de val van het kabinet zijn caba- retprogramma moest ombouwen."

Zware verantwoordelijkheden

Ik moet u zeggen, dat ik nogal ontdaan ben door hetgeen er de laatste dagen in de Nederlandse politiek is gebeurd, en ik wil dat eerlijk uitspreken. Niet wat onze partij betreft, maar ten aanzien van de algehele politieke situatie in ons land. Politiek — en ik kom steeds meer tot die overtuiging — is een ontzettend moeilijk bedrijf. Dat ligt ook in de aard van de zaak.

Er is geen terrein, ook geen instantie zoals de Overheid, waarin zo zware verantwoordelijkheden zich concentreren en zich in toenemende mate concentreren door het voller en ingewikkelder worden van het leven, dan op het terrein van de politiek; dan bij de Overheid als verantwoordelijk voor het voeren van een politiek beleid. Die verantwoordelijkheden zijn geweldig groot. Dat geldt voor het internationale gebeuren; denk alleen maar aan de hele situatie in Vietnam en Zuid-Oost Azië. Enorme verantwoordelijkheden liggen in handen van de Overheden, die in het bijzonder daarbij betrokken zijn, en die daarin uitermate zware verantwoordelijkheden dragen.

Dat geldt ook voor ons eigen land, ook voor onze binnenlandse politiek. De Overheid is er om orde op zaken in deze wereld te stellen. Daarvoor is zij door God gegeven, zij moet orde op zaken stellen in rechtvaardigheid, maar hoe voller,

hoe Inge
wikkelder die wereld wordt, hoe meer de taak van de Overheid in gewicht en in verantwoordelijkheid toeneemt.
Het politieke bedrijf is ook enerverend. Maar dat mag zich niet — althans bij degenen die politieke verantwoordelijkheden dragen — uiten in een vorm van nervositeit. Ik ben een beetje bang, dat de politieke situatie in ons land op het ogenblik op allerlei punten gekenmerkt wordt door een vorm van nervositeit, die niet goed is voor een weloverwogen verantwoord politiek beleid. En ik weet wel, de aanstaande Tweede Kamerverkiezingen zullen daarbij een rol spelen en die mogen, moeten uiteraard, in het optreden van politieke partijen een rol spelen. Ook zal de uitslag van de onlangs gehouden Staten- en Raadsverkiezingen daarbij een rol spelen. En toch is er in ons politieke leven een mate van nervositeit zichtbaar waarvan ik zeg dat ze ongezond is.
Wij komen bijeen op een wel heel moeilijk moment in de Nederlandse politiek. Er is geloof ik zelden een zo moeilijk moment geweest. Er zijn gisteren mensen geweest, die gezegd hebben of het niet beter was deze vergadering uit te stellen. Ik heb neen gezegd; wij hebben altijd wanneer het aan de orde was onze vergadering in het openbaar gehouden; wij gaan dat ook nu doen. Maar het moment is uitermate ernstig.
Kabinetscrisis
Een tweede kabinetscrisis is binnen eenzelfde parlementaire periode ontstaan, en dat is een zeer ernstige zaak, omdat het twee formaties van verschillende politieke constellatie betreft, die binnen twee jaar ontslag namen.
De vraag, die vanzelfsprekend rijst is of dit niet te voorkomen was geweest. En of men niet in de nacht van donderdag op vrijdag de beraadslagingen had moeten schorsen om althans nog eens een rustig beraad over de uiteindelijk te nemen beslissingen te kunnen voeren. Het is niet gebeurd en ach de beantwoording van deze vragen achteraf heeft dan ook betrekkelijk weinig zin. Ik meen alleen dat er aanleiding is om ze te stellen.
De Tweede Kamerfractie van de K.V.P. heeft het voor haar verantwoording genomen het kabinet, dat onder leiding stond van een K.V.P.-minister-president en verder bemand werd door een aantal bekwame K.V.P.-ministers te laten vallen.

De verantwoordelijkheid voor de kabinetscrisis ligt dan ook sterk
bij haar, waarbij — en dat voeg ik er uitdrukkelijk aan toe — in het geheel niet uit het oog mag worden verloren, dat de homogeniteit tussen de regeringspartners, de regeringsfracties in de laatste maanden was verzwakt voornamelijk als gevolg van de perikelen waarin de Partij van de Arbeid verkeert en die haar beeld als regeringspartner onduidelijk maakte in de laatste periode.

De A.R.-Tweede Kamerfractie heeft de verantwoording voor een kabinetscrisis niet willen nemen. Mijns inziens heeft zij dat terecht gedaan. Ik geloof dat wij haar er dankbaar voor moeten zijn. Zij heeft zich loyaal ten opzichte van het kabinet en ten opzichte van de regeringspartners opgesteld.

Zij heeft het uitgavenbeleid van het kabinet verdedigd, ook toen het van andere zijde werd aangevochten. Zij heeft kritiek, gerechtvaardigde kritiek, geuit op het dekkingsplan zoals het in de begroting voor 1967 was opgesteld. En zij heeft die kritiek en die wensen ook op tafel gelegd. Maar ik ben er zeker van dat, wanneer de regering zou hebben gezegd: de wensen zijn voor ons onvaanvaardbaar, dat de A.R.-fractie dan ook op dat moment geen kabinetscrisis zou hebben uitgelokt.

Ik kan mij en ik wil dat eerlijk — overigens in alle voorzichtigheid, want ik kan mij er in vergissen — uitspreken, dat er toch kennelijk in K.V.P.-kring aan de vereiste loyaliteit, die men toch normaal gesproken verschuldigd is ten opzichte van een kabinet, voor welks totstandkoming en samenstelling men zelf mede verantwoordelijk is, iets heeft ontbroken.

Zeker er kunnen — de heer Schmelzer heeft dat na de Kamerzitting in de nacht van donderdag op vrijdag volgens het krantenverslag gezegd — puur zakelijke verschillen zijn tussen regeringsfracties en geestverwante ministers in het kabinet. Natuurlijk kan dat; natuurlijk moet dat kunnen. Dat is altijd het geval geweest, en het is een normale zaak. Maar er moet beslist meer aan de orde zijn dan wat zakelijke meningsverschillen, wil men een kabinet, dat men zelf mede tot stand heeft gebracht, laten vallen.

Men moet mij goed begrijpen, de situatie welke was ontstaan en waarvan donderdagnacht de ontlading plaatsvond, was

zeker niet alleen door de K.V.P. veroorzaakt. U moet ook aannemen dat zij alle consequenties van haar optreden heeft overwogen. Het lijkt mij echter buiten lijf, dat de situatie welke daardoor is ontstaan, ernstig is voor het algemeen politieke bestel in ons land en voor het aanzien van de politiek in het algemeen.

Het land moet geregeerd worden. Dat zal ook in de toekomst moeten. En dan op een zo stabiel mogelijke wijze, zoals het gelukkig — in vergelijking met andere landen — in ons land tot dusver het geval is geweest. Maar de val van twee kabinetten van verschillende signatuur, binnen een periode van twee jaar, doet aan die stabiliteit bepaald geen goed.

Wij mogen op dit ogenblik ook wel zeer in het bijzonder onze Koningin en degenen die haar nu moeten adviseren kracht en wijsheid toewensen, teneinde waar het kan de politieke schade te herstellen. Dat er door het gebeuren in ons land politieke schade is aangericht, lijkt mij onmiskenbaar.

Gang van zaken

Ach, ik wil nu niet weer helemaal de geschiedenis van de nu teneinde lopende parlementaire periode van vier jaar voor u schetsen. U weet dat het begonnen is met een kabinet-Marijnen in 1963, met een program en een Accoord van Wassenaar, waar één punt, één belangrijk politiek punt onopgelost is gebleven en niet tot een accoord heeft geleid, namelijk het punt van radio en televisie. Dat bleek er aanleiding toe te zijn, dat in het voorjaar van 1965 het kabinet Intern over deze belangrijke — ook door ons belangrijk geachte — politieke zaak uit elkander viel, door de halsstarrigheid van de V.V.D. Een duidelijke halsstarrigheid. Laten we dat nog maar eens weer onderstrepen.

Ik weet wel, dat er naar de verhalen luidden in dat kabinet ook andere figuren waren, die zich tegen een oplossing verzetten en die niet accoord gingen met de oplossing, die de meerderheid wilde, maar dat laat ik nu even buiten beschouwing. Het was een combinatie, een regeringscomblnatie, met de V.V.D. en het is de V.V.D., die zich ten aanzien van de materie van radio en televisie halsstarrig heeft getoond.

Toen hebben we als gevolg van die omstandigheden het kabinet- Cals gekregen in een andere politieke constellatie. Het kabinet is met een zwaar program gekomen. Een program waarvan wij de hoofddoelstellingen hebben onderschreven en

dat hebben wij ook uitgesproken.
Niet omdat er nu ineens, door het feit dat er socialisten in het kabinet waren gekomen, een nieuw tijdperk in de Nederlandse politiek was aangebroken. Zo hebben sommigen het wel eens doen voorkomen, maar dat is bepaald niet het geval geweest.

Alleen kwam in die omstandigheden, meer dan tevoren de noodzakelijkheid aan het licht om ten aanzien van bepaalde terreinen van openbare voorzieningen — woningbouw, wegenbouw, onderwijs, ontwikkelingshulp — meer te doen dan tot dusver al gebeurde. Daar heeft men alle kracht op gezet. Men heeft dat met enthousiasme willen doen en het kabinet is bij zijn optreden een kroon op het hoofd gelegd en dat was uitermate gevaarlijk.
Ik heb toen bij één van de eerste gelegenheden na het optreden van het kabinet-Cals gezegd, dat het alleen maar meer kon tegenvallen en dat onvermijdelijke is gebeurd. In die zin, dat dit kabinet nu voortijdig zijn taak moest beëindigen. Dat is het dramatische van de geschiedenis van het kabinet-Cals.
Beoordeling
Zo hoog begonnen en nu neergestort. Ik meen door het toedoen van één van de eigen bondgenoten, de grootste.
Wij zullen niet mogen vergeten, dat het tenslotte dit kabinet is geweest, dat nu een wetsvoorstel heeft ingediend met betrekking tot de oplossing van het vraagstuk van radio en televisie. Een zaak, die vele jaren lang onze nationale politiek heeft vertroebeld. En het is van harte te hopen, dat wij niet weer in die situatie terecht komen, dat dit vraagstuk opnieuw de gehele nationale politiek gaat doorkruisen, doortrekken en vertroebelen.
Wij weten niet wat er verder gaat gebeuren. Dat is allemaal nog in de schoot van de toekomst verborgen, dat zullen wij moeten afwachten.
Het kabinet-Cals is met betrekking tot de financieel-economische kant — met de beste bedoelingen — overmoedig geweest. Vanaf het begin is daar door verschillende mensen op gewezen.

Nu vind ik het aan de andere kant toch weer van moed getuigen, dat toen men eenmaal inzag, dat men de flnancieel-economische mogelijkheden had overspannen, men ook de moed heeft gehad om de uitgaven te beperken. Niet voldoende naar het oordeel van de grootste regeringsfractie, maar goed daar kun je over twisten, maar het kabinet heeft in ieder geval de moed gehad om het gehele uitgavenbeleid te drukken. Er is nogal wat gedrukt op het uitgavenbeleid, zoals het aanvankelijk ter tafel lag.

Het is in verschillende opzichten juist, dat het kabinet, als college, als team wat een teleurstelling is geworden. Alles overziende en op geen enkele wijze willende ontkennen de zwakke elementen, die er in dit kabinet-Cals zijn geweest, geloof ik toch, dat wij dit kabinet moeten dank brengen voor hetgeen het heeft gedaan en heeft willen doen voor ons land. In die dank betrek ik in het bijzonder de A.R.-bewlndslieden. Ik weet wel ze zijn op dit moment nog niet demissionair, maar ik weet niet of ik een geheim verklap dat ik niet mag verklappen, wanneer ik zeg, dat het over een paar uur waarschijnlijk wel het geval zal zijn. Maar ik wil in die dank in het bijzonder onze A.R.-bewindslieden betrekken, die ieder voor zich een zware taak in deze korte periode — voor één van u, minister Verdam, wel een heel korte periode — hebben vervuld en voor het vele en belangrijke werk dat u in uw functies als ministers en staatssecretarissen voor het land hebt gedaan.

Ik wil ook onze waardering uitspreken voor het feit, dat u tot het laatste toe solidair bent gebleven met uw medeleden in het kabinet. Ik geloof, dat dit een juiste opstelling is geweest en daar was na alle hoon, die in de laatste tijd op het hoofd van dit kabinet neerkwam, enige moed voor nodig. En die solidariteit heeft het kabinet en die hebben mede onze bewindslieden betoond.

Desolate boedel?

Drama's zoals die zich nu hebben voorgedaan, doen zich gelukkig niet veel voor en dat is maar goed ook. En wij zullen — dat is duidelijk — verder moeten; het land moet geregeerd blijven.

Er zal dus een oplossing voor een nieuw kabinet moeten komen. Men kan er uiteraard onmogelijk op vooruit lopen op welke wijze dit moet gebeuren en het ligt zeker niet op mijn weg om daarop vooruit te lopen.

Och, ik had in mijn rede, zoals die klaar lag, willen zeggen, dat de politieke situatie in ons land, het politieke bestel in ons land en het partijenbestel, geen desolate boedel is, zoals enige tijd geleden in één van onze kranten is geschreven. Ik had het willen zeggen: ik hoop het ook na enige tijd weer te kunnen zeggen, want ik dacht, dat in het algemeen ook ons partijenbestel wel goed en gezond is, maar ik aarzel, na wat er nu gebeurd is, een dergelijke uitspraak op dit ogenblik te doen.

Er zijn, los van het gebeuren van de laatste dagen, ook nog wel andere dingen, die ons reden geven tot een zekere bezorgdheid. Wat allen, die politieke verantwoordelijkheid dragen in het bijzonder moet bezig houden is, dat het aanzien van de politiek daalt en dat de politiek als zodanig in discrediet dreigt te raken en dat is een hoogst ernstige zaak.

En wat ons voorts bezig houdt is, dat de gevoelens van onbehagen jegens een regeringsbeleid zich verzamelen — zich althans bij de laatste verkiezingen verzameld hebben — niet bij de verantwoordelijke oppositie, maar bij een partij als de Boerenpartij. Dat zijn dingen waar ieder van de bonafide politieke partijen zich mee bezig moet houden.

Vervaging van het begrip overheid

En dan is er het feit, en ik geloof dat wij daar niet genoeg op kunnen wijzen — niet alleen vanuit onze christelijke visie op de overheid, maar uit een oogpunt van algemeen democratisch belang — dat in het besef van tallozen het begrip overheid vervaagt. Dat is een ernstig verschijnsel, juist in een democratie, waarin de dragers van het overheidsambt door de burgers worden aangewezen, maar die in hun ambt een specifieke verantwoordelijkheid dragen ten behoeve van de vrijheid en het recht en de orde voor iedereen.

Het gaat om de overheid, die daartoe van Godswege, als enige menselijke instantie, met het zwaard is uitgerust. Het grote goed van de democratie, waarbinnen op de overheid vrije critiek mag worden uitgeoefend en die aan zware controle is onderworpen, loopt gevaar wanneer men het specifieke karakter van het ambt der overheid niet meer erkent of wanneer de overheid op dit punt ten aanzien van zichzelf in onzekerheid verkeert.

Bij de vrije kritiek, die dus in een democratie nodig is, kan ook de weg van de satyre een belangrijke rol spelen, omdat zij

ten aanzien van de soms aanwezige krampachtigheid in de ware zin van het woord ontspannend kan werken. Het spijt mij, dat deze weg van de satyre op dit ogenblik niet meer voldoende functioneert.

Laat ieder, die zijn kritiek op de hedendaagse Nederlandse politiek uit — en die dat indien daarvoor reden is ook mag en móét doen — de bijzondere positie van de overheid beseffen. Ook zij, die wellicht niet meer bewust hebben meegemaakt hoe het ook

anders kan, en die niet rechtstreeks hebben ervaren, dat een niet perfect functionerende democratie honderdmaal beter is dan een wel perfect functionerend niet-vrij en niet-democratisch bestel. Het gaat namelijk niet om kritiek op mensen, het gaat om kritiek op een instituut, wanneer we het over de Overheid hebben.

Geen malaisestemming

En wij moeten in het algemeen — en ook dit heb ik geschreven, maar ik wil het ook nu uitspreken — dringend weg — en het zal wellicht enige tijd kosten om dit mogelijk te maken — uit de malaisestemming, welke er thans in zekere zin ten aanzien van de Nederlandse constellatie in het algemeen is. Dat is in het beiang van de democratie, van ons land als zodanig. Wij moeten elkaar geen malaisestemming aanpraten of laten aanpraten. Maar haar, en dat zeg ik er nu bij, ook niet veroorzaken in ons politiek verantwoordelijk werk, want daarin draagt leder van de bonafide democratische partijen haar eigen verantwoordelijkheid.

En daarin dragen ook een zeer grote verantwoordelijkheid in onze tijd de publiciteits- en voorlichtingsorganen als pers, radio en televisie. De pers wordt genoemd de koningin der aarde; haar verantwoordelijkheid, daar sluit ik radio en televisie bij in, ten aanzien van het algemeen politieke bestel is zeer groot. Ik zal de laatste zijn om te zeggen, dat deze publiciteitsorganen zich van die verantwoordelijkheid niet bewust zijn. Ik ben van mening, dat dit in het algemeen gesproken zeker wel het geval is. Maar het is een verantwoordelijkheid, waarbij wij elkander met z’n allen als politieke partijen, als leden van politieke partijen, als vertegenwoordigers in allerlei organen — ook de publiciteitsmedia — op onze gemeenschappelijke verantwoordelijkheid moeten wijzen. Want wij kunnen een stemming kweken waar anderen, die het

niet zo goed bedoelen met de democratie, inspringen en er gebruik van maken.
wij zullen nu eenmaal een verantwoorde democratische politiek moeten voeren, waarbij wij moeten roeien met de riemen, die wij hebben. En dat zijn de aanwezige partijen, die in dit alles de belangrijkste verantwoordelijkheden dragen. Ieder van haar zal voor zichzelf zich met haar eigen problemen moeten bezighouden, maar dan gezien in het licht van het belang van een
gezond democratisch bestel in ons land. Het is van groot belang, dat ieder, die de democratie lief is, zich dit aantrekt.

Monarchie

Wij moeten ons er voor hoeden lichtvaardig om te springen met de hoofdbestanddelen van ons staatsbestel. Dat geldt ook met betrekking tot het instituut van de monarchie in ons land.
In ons Beginselprogram staat, dat voor ons als Anti-Revolutionaire Partij geen enkele staatsvorm de enig aangewezene is, maar dat wij in verband met de historische omstandigheden, voor Nederland vasthouden aan een koningschap onder leiding van het Huis van Oranje. Wij kunnen er niet dankbaar genoeg voor zijn, dat wij een in de diepste historie van ons volk geworteld koningshuis hebben, dat een vast en constant concentratiepunt is in ons nationale bestel. Ieder die daar aan morrelt of zich er niet duidelijk over durft uitspreken, morrelt aan de grondslagen van ons staatsbestel. En dan gaat het hier niet in de eerste plaats om de personen, hoezeer die ook vanwege hun politieke weerloosheid ons respect en onze bescherming verdienen, maar het gaat om het instituut van de monarchie, dat een zeer integrerend deel van ons nationale bestel uitmaakt.

Beroering

Het is duidelijk, dat de P.v.d.A. op dit ogenblik in een moeilijke fase van haar bestaan verkeert. Wij zullen ons daar niet in mengen, maar wel de hoop uitspreken, dat zij daaruit als één van de blijvend belangrijke constructieve elementen in ons Nederlandse politieke bestel te voorschijn komt, zich bewust zijnde van haar verantwoordelijkheid ten opzichte van het land als geheel en zich niet teveel latende leiden door direct-electorale overwegingen op kort zicht.

Wij maken ons daarover — ik wil dat niet ontkennen — wel enige zorg. En wij hebben er toch als mede democratische partij recht op te weten waar de P.v.d.A. heen koerst. Evenzeer als wij er nu in deze situatie recht op hebben te weten waar bijvoorbeeld de K.V.P. heen koerst .Overigens zal ieder van de partijen zich in het bijzonder met zichzelf moeten bezig houden.

De beroering, die er in de Boerenpartij aan de gang is, is van

een geheel andere aard dan wat er in de partij-kring van de P.v.d.A. gebeurt. Nu zal moeten blijken of deze partij, die een verzamelpunt is geworden ook voor goedwillende landgenoten, welke hun onbehagen omtrent de ontwikkeling der dingen in ons land of omtrent een regeringsbeleid niet bij andere partijen meenden te kunnen af reageren, en die daarom als een feitelijk en op zichzelf ernstig te nemen verschijnsel in de Nederlandse politiek moet worden gezien, dat is, of een als niet minder ernstig te nemen, maar gevaarlijke vergaarbak zal blijken te zijn van elementen, die het met de democratie in ons land niet goed menen.

Fascisme en nationaal-socialisme zijn in hun afgrijselijke consequenties als feitelijk gebeuren verleden tijd. De mentaliteit, waaruit zij voortsproten, is dat niet. Zij kan ook in de toekomst de politiek bedreigen.

Onze koers

Overigens, wanneer wij willen weten waar andere partijen heen willen koersen, spreekt het vanzelf dat punt één is: waar willen wij heen, als A.R. Partij? Waar ligt onze koers?

Ik dacht, dat wij onze koers, zoals wij die nu zien als een opstelling van een levende christelijke politieke partij in de wereld van vandaag en gericht met de blik op morgen, op basis van het Program van Beginselen hebben uitgezet in het Program van Actie van 1963 en dat wij die nu moeten voortzetten in het Program van Actie voor 1967, waarvan het ontwerp dezer dagen aan de kiesverenigingen ter bestudering is toegezonden. Duidelijk zal moeten blijven en zijn, hoe wij als christelijke politieke partij ten opzichte van de ingrijpende vraagstukken van deze tijd staan.

Bij dit alles mag natuurlijk meespelen, dat ze een zo groot mogelijk aantal kiezers aanspreekt. Toch mag dit electorale

aspect niet voorop staan, hoezeer de betekenis daarvan door mij ook niet wordt ontkend.
Voorop moet staan de inhoud van wat wij zien als een goede politiek in deze tijd vanuit een christelijke overtuiging. En dan is het electorale aspect wel belangrijk, maar van de tweede orde.
Ik spreek vanuit een partij met een, naar partij-politieke begrippen, zeer lang verleden. Onze partij heeft in haar geschie denis electorale ups en downs meegemaakt. En nu zou het onjuist zijn te stellen, dat in die geschiedenis de electorale succesmomenten altijd moeten worden gezien als tegelijkertijd hoogtepunten van het geestelijk élan van een christelijke politiek, zoals onze partij die voorstaat.
Ik wil uiteraard ook niet het tegendeel beweren. Het gaat mij er alleen om te zeggen, dat het direct-electorale succes van een partij niet maatgevend is voor de waarde van hetgeen zij nastreeft.
Electorale succes-kansen zijn in een democratisch bestel voor een politieke partij, zoals ik zei, natuurlijk belangrijk, maar zij mogen nimmer normatief zijn.
Onze partners
Van niet-confessionele zijde tracht men nog steeds de confessionele partijen er toe te brengen zich vóór de verkiezingen uit te spreken of zij bij het vormen van een kabinet na de verkiezingen met de P.v.d.A. dan wel met de V.V.D. in zee wil. Het schijnt nodig te zijn — ik weet wel, de heer Roolvink heeft het deze week in de Tweede Kamer ook gedaan, maar ik wil het van mijn kant ook doen — nog eens weer te zeggen, dat wij dit niet zullen doen. Niet omdat het kiezen van een partner, hetzij in de P.v.d.A., hetzij in de V.V.D., voor ons een onverschiliige zaak zou zijn. Natuurlijk is het op een gegeven ogenblik een belangrijke zaak als je moet kiezen om te zeggen met wie je als mede-regeringspartner in zee wilt gaan. Dat is ook de reden, — en dat weet de heer Roolvink — dat ik de term „lood om oud ijzer" niet gelukkig vindt, omdat deze de indruk kan wekken, dat men het wel als een wat onverschillige zaak ziet. Maar goed, dat is louter een term-kwestie, want over de zaak zelf zijn wij het eens. Bovendien is, geloof ik, die term ook niet voor het eerst door de heer Roolvink gebruikt, maar, naar ik meen, door professor Zijlstra.

Het zal van de omstandigheden afhangen — die zijn bovendien eerst na de verkiezingen geheel te beoordelen — of de christelijke partijen, indien zij althans tot regeren of tot het vormen van een regering worden geroepen, hun eigen doelstellingen worden gediend door het samengaan met de één of de ander. Dat is het punt waar het om gaat.
En daar komt bij, dat het hoofdbestanddeel van het Neder
landse politieke bestel tenslotte wordt gevormd door de christelijke partijen en niet door de P.v.d.A. of de V.V.D., zoals ze het graag willen doen voorkomen. Men mag daarom treuren, maar het is een feit.
Een feit, waarvan ook ik niet zou willen beweren, dat de combinatie der christelijke partijen zich steeds en op ieder ogenblik als een duidelijke politieke grootheid manifesteert. Maar het groeit er wel heen en het moet ook daarheen groeien. Ook als we weer over het incident van deze kabinetscrisis heen zijn.
Het is niet voor niets, dat het ons heeft verdriet, dat in 1965 de C.H.U. zich niet kon verenigen met een door haar christelijke medepartners in het kabinet voorgestane oplossing voor het radio- en televisie vraagstuk. Dat wij hen daardoor kwijt geraakt zijn heeft ons verdriet, zoals het ons nu ook verdriet dat de K.V.P. — althans met betrekking tot die bewuste motie — een ander beleid heeft gevoerd dan de A.R.-fractie.
En toch is het enige, dat wij ook tegenover de kiezers vóór de verkiezingen uitdrukkelijk willen uitspreken, dat wij wensen, dat de drie christelijke partijen — waar het hier in het bijzonder om gaat — bij elkander blijven en nauw samen optrekken. En dat is een strategisch punt in onze politiek. En daarom kan zo'n strategisch punt ook niet door incidentele mislukkingen terzijde worden geschoven.
Er kunnen omstandigheden zijn dat dit niet gebeurt, dat dit samengaan van die drie partijen niet gelukt, zoals nu is gebeurd, maar het blijft voor ons een strategisch punt, waarvan de kiezers mogen weten dat het zo is.
Wij zouden willen — en zover is het nu op dit ogenblik niet — dat het mogelijk zou zijn in ons land eens een kabinet te vormen uitsluitend bestaande uit figuren uit de drie christelijke partijen. Niet omdat wij de constructieve betekenis van de andere niet-christelijke partijen niet erkennen, maar omdat wij menen, dat het regeren van ons land het best zou zijn

gediend, wanneer dit geschiedt door een regering, welke Christus' Koningschap over de wereld erkent en die van daaruit ook jegens de medemens de politieke vraagstukken primair benadert.

De zaken zo stellen is geen hovaardij — mag dat althans in geen enkel opzicht zijn — want het practiserende christendom brengt er vaak maar bitter weinig van terecht — maar het is heel eenvoudig het uitspreken van de overtuiging, dat ook de politiek vanuit de diepste uitgangspunten voor het leven moet worden beheerst en doortrokken.

Naar elkaar toegroeien

En in dat opzicht zijn alle Christus-belijdende partijen — ondanks verschillen die er zijn — ten diepste en ten fundamentele met elkander verbonden. Een verbondenheid, die er met andere niet-Christus-belijdende partijen in die zin niet is. Uiteraard wel de democratische verbondenheid en die is ook van grote waarde. De verbondenheid waar ik hier op wijs is er met die andere partijen niet, kan er ook niet zijn.

Ik weet wel, het naar elkander toegroeien van de christelijke partijen in ons land is een moeizame zaak, die veel tijd en inspanning zal vergen. Er zijn in de afgelopen jaren al heel wat suggesties gedaan. Wij hebben die ene reformatorische partij begeerd; och, ze lijkt nu verder weg dan vijf jaar geleden. Er zijn suggesties gedaan met betrekking tot het op elkander afstemmen van de stembusprograms van de drie partijen. Op zichzelf gebeurt dat ook in zekere zin door het veelvuldige contact, dat deze partijen met elkander hebben, maar alleen al om technisch-organisatorische redenen is een gemeenschappelijk, of een althans op elkander af gestemd verkiezingsprogram ook nog niet zo'n gemakkelijke zaak.

Een mogelijkheid, maar ik begrijp, dat het op het ogenblik helemaal niet aan de orde is — waarmee de drie christelijke partijen hun gemeenschappelijke verbondenheid zouden kunnen demonstreren — zou zijn, wanneer ze — zoals dat bij gemeenteraden voorkomt met anti-revolutionairen en christelijk-historischen en soms ook met de K.V.P. — voor de toekomst eens zouden overwegen met gemeenschappelijke candidatenlijsten voor de Tweede Kamerverkiezingen met variërende lijstaanvoerders uit te komen. Het zou één van de suggesties kunnen zijn, die in het naderende beraad tussen de partijen zou kunnen worden betrokken.

Generaties

Tenslotte, nog enkele slotopmerkingen.

In onze tijd wordt sterk de aandacht gevestigd en de nadruk gelegd op de generatie-verschillen. Op de opstand van de jongeren tegen de gevestigde opvattingen der ouderen en op de schrik, althans de bezorgheid der ouderen over het al of niet terecht veronderstelde ongebonden optreden der jongeren.

spanning en verwarring presenteert en in beroering is. Wij willen met Christus de toekomst in.

Dat klinkt simpel en dat is het ook. En dat is niet het poneren van een antithese als een door mensen aan te leggen maatstaf om een scheiding aan te brengen tussen schapen en bokken. Dat is niet onze zaak. En ik wil ook niet verhelen, dat de in onze kring veel gebruikte filosofisch-theologische term antithese aan de doorwerking van het Evangelie ook wel eens in de weg kan hebben gestaan, omdat zij door anderen niet geheel ten onrechte werd verstaan — zo was het niet bedoeld — als een door mensen te hanteren scheidingslijn.

Als kinderen, en niet als wetgeleerden, moeten wij met Christus de toekomst in met al zijn gevaren en spanningen. En dat niet met applaus, maar in een nederige eenvoud. Want alleen in Hem ligt de oplossing van de problemen van vandaag en het zicht op een eeuwige toekomst. Daar ligt de basis van onze politieke opstelling, samen met allen die ditzelfde belijden.

En hiermee verklaar ik deze vergadering van het Partij Convent voor geopend.